

СТАНОВИЩЕ

**относно дисертация за присъждане на образователната и научна степен
„Доктор”**

**в професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за
културата”**

**Тема на дисертацията: „МАСОВА КУЛТУРА И КУЛТУРА НА МАСИТЕ
(ИНСТИТУЦИОНАЛЕН КОНТРОЛ ВЪРХУ ПОПУЛЯРНАТА МУЗИКА В
СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ, КОНЦЕПТУАЛНИ МОДЕЛИ, ПРАКТИКА
И СОЦИАЛЕН КОНТЕКСТ, 50-ТЕ – 70-ТЕ ГОДИНИ)”**

**Автор: Антон Владимиров Ангелов, редовен докторант, обучаван в катедра
„История и теория на културата”**

Становище: проф. д.изк. Лозанка Георгиева Пейчева, д-р; (ИЕФЕМ-БАН)

**Научен ръководител: проф. днк Иван Еленков, д-р; (Философски факултет
– СУ „Климент Охридски”)**

За централен предмет на дисертационното изследване е избрана темата за институционалното строителство, управление и контрол върху популярната музика/музикалната естрада в социалистическа България. Темата за „естрадно изкуство” в социалистическа България вече е намирала свои прочити в публикации на редица български изследователи.

Този видим интерес е свидетелство за това, че разработваната в дисертацията тема е значима и актуална като научен и научно-приложен проблем. Новостите в изследването на Антон Ангелов могат да се сведат до няколко по-съществени момента. Докторантът показва добри познания в проучваната област; той създава своя нов ред в интерпретацията на темата за социалистическата популярна музика в България, като успешно се справя с реконструкция на интересуващите го процеси от миналото; поставя и отговаря на въпроси, изразява мнения, които подкрепя с интересни аргументи.

Дисертацията има добра изворова база – това са текстове на множество архивирани документи, грижливо и обстойно проучени от докторанта при работа с различни архивни фондове. Документалната административна продукция на определени институции (под формата на протоколи от заседания, доклади, отчети, писма, изложения, постановления, решения, заповеди, наредби, статистически данни и др.) е обширен по обем информационен материал, разпръснат в архивите. Успешно организиран и превърнат в ново знание, документалният поток говори през текста на дисертацията и разкрива уменията на докторанта критично да анализира изворов материал, да систематизира и смислово да обвързва основните факти и съдържания в архивирани документи, да представя своите изследователски хипотези и да разкрива хоризонти за бъдещи изследвания.

Познавателните задачи са решени чрез качествени подходи и методи. Извършено е задълбочено критическо проучване на разнородни по съдържание

автентични архивни документи от различни фондове на Централен държавен архив и Държавен архив – София, свързани с естрадното изкуство от изследвания период. При работата с документи от различни архивни фондове докторантът използва препратки, открива вътрешните връзки по свое предположение, въвежда акценти и реконструира целия процес в неговата сложност. Избраната методика позволява да бъде постигната поставената изследователска цел.

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение, списък на източниците – архивни документи и библиография на използваните заглавия, и приложения в общ обем от 224 страници.

В увода е конкретизирана проблематиката (институционалният контрол върху популярната музика във времето на комунистическия режим в България), изследователските цели (развитието на официалния дискурс за профила на популярните музикални жанрове) и задачи (концептуализация на явлението, институционалното развитие, практиката на институциите и динамика на обществените процеси, видяни през призмата на някои тенденции в популярната музика). Поставена е ясна времева рамка на изследваното явление: края на 1940-те – средата на 1970-те.

Без да се влиза в подробности, в дисертацията е направен кратък общ преглед на някои ключови исторически оформили се гледища около понятията „маси“, „масова култура“, „култура на масите“ (Хосе Ортега и Гасет, Хана Аренд, Дуайт Макдоналд, Стюарт Хол и Пади Уанъл, Джон Стори и др.) и стоящите зад тях явления, които са привлекателни за редица изследователи и широко се използват с различни значения.

В първата глава сполучливо са въведени разнородните значения, които терминът „естрада“ е придобил в практиката: 1) своеобразно „социалистическо вариете“, съчетаващо забавност и пропаганда; 2) мобилен разножанров спектакъл, пътуващ към своите многохилядни публики чрез концертни групи към специализирана Дирекция; 3) технология от предтелевизионната ера, предлагаща–централно одобрена, планирана и разпределена културно-пропагандна продукция за масово насищане на свободното време; 4) естрадата като популярен жанр е средство за реализиране на печалби).

Ангелов излага схващането, че съгласно идеологическите изисквания на естрадата се възлага да се изведе развлекателното от неутралната и неангажирана позиция и да бъде превърнато в ефективна възпитателна и дори пропагандна технология, насочена към вниманието на масите.

Докторантът подрежда документалните свидетелства и постига описателно познание за институционалното развитие в управлението на културата, разгледано като основна характеристика на периода от края на 1940-те до края на 1950-те. В изложението точно е разказано и обяснено по какви начини се изграждат основите и принципите на тоталитарно управление на културния обмен – чрез институционализация на музикалната гилдия и създаването на специализирани институции за управление на културата. Всичко това, както основателно отбелязва докторантът, създава условия за здрав идеологически контрол над сценичната продукция, позволява централизирано планиране и разпределение на културните събития и организиране на мощни кампанийни пропагандни мероприятия с масов отзвук.

В дисертационния труд се обръща внимание и на особените начини, по които се осъществява институционализацията на производството и потреблението на музикална естрада. Посочени са няколко от основните канали за разпространение на музика, при които музиката се обвързва с икономиката: 1) заведенията като пространства на свободното време и ресторантските оркестри и 2) музикалната индустрия, концентрирана в предприятието „Радиопром“ чрез одържавяване на частните музикални компании.

Във **втората глава** са представени, анализирани и критично оценени институционалните усилия и многообразни практики за удържане на контрола върху музиката и забавленията от края на 1950-те до края на 1960-те

Докторантът убедително систематизира произведените експертни съдържания относно състоянието на музикалната естрада и тенденциите към масова консумация на материални и културни ценности. Посочено е, че популярната музика в България вече придобива характеристиките на утвърден жанр, разпознаваем с понятията „забавна и танцова“ и „естрадна музика“. В тази част от дисертационния труд се хвърля светлина върху обновените разбирания за музикалната естрада. Според погледа на експерти, всеобхватното „естрадно изкуство“ от 1950-те започва да избледнява; естрадната продукция се профилира в естрадни направления – едните бележещи положителни тенденции на висок професионализъм и воюваща социално-политическа ангажираност на редица творби, а другите – мътния поток на комерсиалната, индустриализирана естрада; към края на 1960-те постепенно се оформя представителен „централен“ официозен естрадно-музикален стил с оформена естетика; възникват и други експресивни музикални направления и стилове. Бунтарската енергия под формата на „песни на протеста“, „поети с китара“, движението за политическа песен (фестивал „Ален мак“ от 1975 г.) се пренасочва в полза на господстващите идеологически позиции като легален противовес на забавната песен и нейната развлекателност.

В този контекст Антон Ангелов разкрива и изяснява някои от основните акценти в напрегнатата дискусия, възникнала в рамките на съсловието български композитори (Протокол от заседание, 7 април 1961), около важния въпрос за реалната популярност на тяхното изкуство сред масите. Композиторите предлагат и обсъждат концепцията за „народност“ – създаване на „народностен стил“ и естетическо характеризиране на българското съвремие. Дискусиите сред композиторите са около начините, по които може да се използва фолклорната музика като материал за създаване на популярна (забавна и танцова) музика с народностен характер. Направеният от докторанта прочит на протоколите от заседанията на композиторите разкрива силно конфронтирани професионални и поколенчески лагери в рамките на легалния творчески авангард при дискусиите, свързани с оформянето на концепция за съвременна музика за забава и танц.

Отделено е пространно място за представяне на разгръщането на институционализацията на забавлението в две направления – през заведенията за обществено хранене (създадената през 1960 г. нова централизирана специализирана структура ДСП Бюро „Естрада“) и през грамофонната индустрия (продукцията на завод „Балкантон“).

В тази глава докторантът насочва вниманието си към създаването на нови институционални сфери с възможности за масово разпространение на музикална естрада. Разяснено е, че от една страна са официозните канали, по които естрадната

музика започва да се кичи с ореола на представително национално музикално изкуство (държавната телевизия; Естрадният оркестър към Радиото в София; Международният фестивал на българската естрадна песен „Златният Орфей“). От друга страна, се появява новата „групарска естрада“, която е музикален израз на нови социални явления, които гравитират около понятията „субкултура“ и „контракултура“, чиято същност се свързва с принципното несъгласие със съществуващата официозна култура. Идентифицирани са основните центрове на забавната и танцовата музика: появилите се към началото на 1960-те в българските градове неформални места на обмен (танцови сбирки по квартирите, известни под името „купони“) на „магнетофонната младеж“; заведенията за обществено хранене.

Антон Ангелов се вълнува и от съществения въпрос за институционалната организация на поколенческото възпроизводство на естрадата. Към края на 1960-те се стига до решение за откриване на самостоятелен институт за подготовка на естрадни изпълнители. Добре обмислени са заключенията на докторанта, че историята около откриването на отдела за изпълнители на естрадна музика към БДК разкрива противоречивото отношение към това специфично изкуство и че с този акт се постига „затваряне на институционалния цикъл на естрадата“, обхващащ моментите на нейното създаване, обучение на кадри, продуциране, разпространение, изпълнение. Всеки един от тези елементи е институционално обезпечен и контролиран.

В **третата глава** изложението за институционалното развитие спира до средата на 1970-те. Откритата в дисертацията (възлова за управлението на популярната музика в застъпения период и разглеждания социален контекст) тенденция към централизация в естрадната дейност нараства през 1970-те.

Дава се кратка информация за някои явления от 1980-те, с цел да се видят разглежданите процеси на фона на някакъв хоризонт и да се провери наличието на трайни резултати от вложените усилия на държавните власти за институционална централизация и контрол през 1970-те.

Убедително и разбираемо е отбелязано, че текущото специфично управление на процесите в популярната музика изисква разработването и реализирането на нова надведомствена институционална форма с цел нова организация на цялостно управление на културните процеси в развлекателното направление. Посочва се, че проектът за създаването на нови надведомствени институционални структури се формулира като Главна дирекция „Българска музика“ към КИК и Съвет за музика към КИК.

Като причина за практическото нефункциониране на тази надведомственост уместно е подчертано базовото противоречие между 1) господството на поддържания административно стремеж към естетически централизъм и 2) съпротивата на автономния в естетическо отношение икономически елемент (свързан с личната заинтересованост или с вкуса на публиката), което води до провала на опита за надведомствено ръководство на естрадната дейност.

Заключението обобщава и потвърждава важните съдържателни елементи и резултати на изследването.

Дисертацията представя една обширна и оригинална възстановена картина на масовата култура и културата за масите в социалистическа България.

Рецензираното изследване **притежава редица приноси**, посочени в автореферата. Към тях могат да се добавят и други значими приносни моменти:

Дисертантът показва умения да работи с архивни материали. Извършена е сериозна и обемна работа по издирване, систематизиране и изучаване на множество архивни документи, свързани с развитието на институциите и произхождащата от тях власт за конструиране, управление и контрол върху естрадната продукция в първите три десетилетия след установяване на комунистическия режим в България.

Едно от основните достойнства на дисертацията е уменията на докторанта да подбира и организира данни, да извежда на преден план отделни емпирични примери, около които поставя съществени въпроси, да установява смислови връзки, да конкретизира, обогатява и развива научното знание за популярната култура и да отваря нова перспектива в изследването на музикалната естрада в социалистическа България.

В изследването си Антон Ангелов намира своя оригинална гледна точка към проучвания проблем и предлага убедителни прочити, анализи и обобщения на значимия и актуален въпрос за реалностите около развитието на институционализацията и контрола върху социалистическата популярна музика в българската музикална култура.

Изложението е достоверно; носи свързано знание за разглежданото явление и за времената, в които то се е развивало; убедително очертава множество обяснителни връзки. Разбира се, на места текстът е зареден с провокативни съждения, които са въпрос на мислене или на осведоменост, и те естествено будят съмнения, несъгласия, въпроси.

Едно изречение в автореферата, например, казва, че: „В изводите за първи път народната музика е представена като популярен жанр, който е спрял да функционира като автентичен фолклор, а е пренесен на сцената и обработен за концертно изпълнение” (автореферат 12-13). Това твърдение не е точно, защото върху този въпрос в България има няколко публикации, които очевидно са останали извън вниманието на докторанта. Отдавам наличието на този пропуск на ширещата се в академичните кръгове дисциплинарна свръхспециализация, която винаги води до разпластяване на знанието и ограничаване на познавателните хоризонти.

В логиката на изложението е видима структурна диспропорция – първа и втора глава са значително по-обемни в сравнение с трета глава. Естественото читателско очакване е анализът да навлезе и в следващите десетилетия – за да бъде разкрито и разбрано развитието и състоянието на музикалната естрада, последвало разглеждания в дисертацията период. Без да настоявам, допускам, че това е логична бъдеща перспектива в изследователските търсения на докторанта, който показва способността си да конструира убедителен разказ за историята на проучваното явление, извличайки данни от съхранената архивна документация.

По темата на дисертацията се отчитат пет публикации в тематични сборници и сборници от научни конференции, проведени в България.

Авторефератът е разработен съгласно изискванията и представя основните съдържателни акценти в дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Дисертационното изследване е пример за добре свършена работа, съдържа научни и приложни резултати, които са оригинален принос на докторанта, поради което давам положителна оценка за труда и предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор” на Антон Владимиров Ангелов.

30.04.2015

Изготвил становището:.....

Проф. д.н. Лозанка Пейчева, д-р